

KOLLUM, DE PROTESTANTSE KERK

De vroeger aan de heilige Martinus gewijde kerk wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde uit 1383 en dat is dan de oude tufstenen voorganger van de huidige kerk. De toren die bij deze kerk hoorde is de nog altijd bestaande toren, die vermoedelijk in de dertiende eeuw is gebouwd. Aan de buitenkant van de oostmuur van de toren geeft een dak moet nog altijd de hoogte aan van de oude kerk.

Men heeft in de 15de eeuw in etappes de huidige kerk gebouwd: eerst werd rond 1440 achter de oude kerk het koor opgetrokken, waarna de noordbeuk werd gebouwd en tenslotte werd de oude kerk gesloopt en het huidige schip gebouwd, rond 1470. Het nieuwe schip werd in steen overwelfd; of de noordbeuk ook in steen overwelfd geweest is, is niet zeker, maar bij de laatste restauratie heeft men ook de noordbeuk van stenen gewelven voorzien.

De toren

De toren is het oudste deel van het kerkcomplex. Hij is vermoedelijk gebouwd in de 13de eeuw en tegen deze toren heeft oorspronkelijk aan de noordkant een traptoren gezeten waarmee men de verdiepingen in de toren kon bereiken. Inwendig vallen de geprofileerde nissen op waarmee het muurwerk is onderbroken, in de toren hangen twee **klokken**, de grote dateert uit 1526 en is gegoten door Johannes Schonenborg, de wat kleinere dateert uit 1618 en is gegoten door de in Friesland veelvuldig optredende Hans Falck uit Neurenberg. Hoe de oorspronkelijke torenbekroning geweest is valt niet meer na te gaan, maar in 1661 is de spits uitgebrand en vervolgens vernieuwd.

Het exterieur

De restauratie van 1962-1969 heeft aan het exterieur veel vernieuwd. Alleen aan het koor waren nog twee steunberen bewaard, men heeft van de overige wel sporen gevonden en vervolgens weer opgemetseld. De raamtraceringen zijn bij de restauratie ook weer in steen vorkvormig hersteld. De nog al brede beren aan de noordbeuk waren in 1608 gemetseld en zijn vervangen door slankere exemplaren. In de hoek tussen de rechte oostmuur van de noordbeuk en de noordmuur van het koor heeft vermoedelijk een sacristie gezeten, gezien de sporen van een doorgang. In 1853 heeft men hier een nieuwe consistorie gebouwd.

Het interieur

Het schip en de noordbeuk zijn beide in steen overwelfd en van elkaar gescheiden door gemetselde kolommen met gotische scheidingsbogen. Boven de scheidingsbogen bevinden zich met een dubbel holprofiel omlijste nissen. In het koor bevinden zich onder de vensters diepe spaarnissen. Boven de doorgang naar de consistorie bevindt zich een 16de eeuwse later met de wapens **Donia - Groesbeeck**. Het muurwerk en de bouwkundige details zijn van oorsprong rijk gekleurd geweest, de kleurstellingen tonen sterke verwantschap met de kerken van Dokkum en Loppersum. De kerk is rijkelijk voorzien van **schilderingen**, die reeds in 1882 waren ontdekt, gedeeltelijk gedocumenteerd en weer overgewit. Ze zijn bij de restauratie weer blootgelegd en geconsolideerd, niet aangevuld.

Meubilair

De **preekstoel** dateert van 1692 en heeft een achzijdige kuip met gestoken panelen en heeft op de hoeken getorste en omrankte kolommen. Hij is niet gesigneerd, maar uit processtukken is gebleken dat de maker Jacob Cornelisz, "kistenmaker", moet zijn.

Het **doophek** past ook bij deze preekstoel en zal uit dezelfde tijd zijn. De zeven **herenbanken** zijn gemaakt tussen 1617 en 1768 en behoorden toe aan families als de Jeltinga's, de Bootsma's, de Aylva's en de Foghelsanghs. De bank voor Eyso de Wendt uit 1768 is vermoedelijk gemaakt door H. Berkenbijn, die in meer Friese kerken actief is geweest. Voor dezelfde Eyso de Wendt heeft vermoedelijk ook hij het **rouwbord** gesneden dat in het koor hangt en dat dateert uit 1780.

Grafzerken

Op het koor heeft men bij de restauratie de mooiste **zerken** neergelegd, waarbij die voor leden van de families Meckema en Tadema het meest opvallen.

Het orgel

In 1574 was er al een orgel in de kerk, dit werd in 1635 vervangen door een orgel dat werd gemaakt door **Antoniuss Waelckens**, van dit orgel is een 19de eeuwse tekening bewaard gebleven. In 1841 bouwde de Leeuwarder orgelbouwer **Willem van Gruisen** een nieuw orgel. Dit orgel werd meerdere keren gerepareerd en gewijzigd. In 1971 restaureerde de firma Bakker & Timmenga het instrument, hierbij werd het orgel teruggebracht tot zijn oorspronkelijke dispositie.

De dispositie luidt als volgt

Hoofdwerk C-f ”

Prestant 8 vt
Bourdon 16 vt
Holpijp 8 vt
Octaaf 4 vt
Fluit d'Amour 4 vt
Quint 3 vt
Super Octaaf 2 vt
Mixtuur 3 en 4 sterk
Trompet 8 vt bas/disc.

Onderpositief C – f ”

Prestant 4 vt
Fluit doux bas/discant
Viool di Gamba 8 vt disc.
Roerfluit 4 vt
Woudfluit 2 vt
Dulciaan 8 vt
klavierkoppel
pedaalkoppel

Pedaal C- g¹, aangehangen

L.K. van der Meer
2008

Literatuur:

- Herma M. van den Berg, Noordelijk Oostergo Kollumerland en Nieuw Kruisland, in de serie van De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Den Haag 1989
- www.orgnumfriscum.nl/Kollum_HK_tekst.htm